

bl. a. namnet **birnulf**. (Skålen förvaras på SHM och har inv.n:r 8889.) Om namnet se vidare *Nordisk kultur* 7, s. 66, 111, 261. Namnet på den döde är flertydigt. Skrivningen **porot** (ack.) torde snarast återge det i runinskrifter och medeltida källor väl styrkta mansnamnet *þorodr*; se U 1127.¹

Anmärkningsvärt är, att inskriften genomgående är ristad med vändrunor, samt att det icke omtalas i vilket förhållande Björnulf har stått till Trond. Av avbildningarna att döma beror knappheten i formuleringen ingalunda på platsbrist; efter sista runan återstår en avsevärd del av slingan. Också avståndet från inskriftens början till ormhuvudet är betydande.

I *Historiske Anmærkninger* (1723) upptager P. Dijkman U 1103 till behandling under överskriften »Swista By wid stora Landsvägen». Han påpekar, att det är en »Steen med Ormbild och långklöfwat foot». Inskriften kommenterar han på följande sätt: »År det anmärkning wärdt, at denna Steens Inscription består af idel **Wände-Runor**, så at de äro ritade ifrån wänster och til höger, och komma altså til at läsas från wänster och til höger, så at om det woro en durchsiktig materia orden woro ritade på, stodo de rätt, der man finge ansee dem på baksidan.» Försättningen av kommentaren ägnas inskriftens första namn: »*Biarnulf*, är ett sammansatt ord af twänne, nemligen, *Biarn* och *Ulf*, det är Biörn och Ulf, hwilket namn tycks gifwa den eftertancka, at denna Man, eller dess Förfäder warit starcka slagskämpar, uti hwilken frimodighet de gamle finnas satt sin största wärdslige ähra . . . Det wi säja, Biörn, hafwa de gamla sagt *Biarn*, at *I* och *A* med tiden gådt i liud af Ö. Eljest finnes de sagt *Birn*, *Biörn*, *Bern* . . . Af detta ord *Biarn-ulf* tycks wårt mans namn *Bryn*, *Brynn*, *Brynnolfr*, *Brynnolphus*, hafwa sitt ursprung, allenast man achtar, at uti orden är transpositio literarum af *I*, *R*, *U* och *Y* inkommit i senare tider. Ty wi weta, at de gamla kallat *Kors*, *kross*.» Dijkmans tanke, att »*Bryn*, *Brynn*, *Brynnolphus*, hafwa sitt ursprung» av namnet *Biarnulf* är givetvis oriktig. Förleden i de av Dijkman nämnda namnen är ju subst. *brynja*, f. Om namnet *Brynnulf*, som förekommer på en närbelägen runsten, se U 1106.

1104. Tuna, Bälunge sn.

Pl. 100, 101.

Litteratur: B 462, L 149, D 1: 203. J. Bureus, Fa 6 s. 210 n:r 222 (Rhezelius), Fa 5 n:r 70; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 73; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 27; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 115; R. Dybeck, Reseberättelse för år 1864 (ATA); M. Stolpe, Några ord till upplysning om bladet »Upsala» (1869), s. 68; UFT h. 11 (1883), s. 237; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 94; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 462); Dybeck, teckning (D 1: 203).

Runstenen står 500 m. Ö om Tuna, vid en körväg, som i sydöstlig riktning går över gårderna mot det 700 m. i ÖSÖ liggande Äskelunda. »En valvbro, igenrasad och övervuxen, med rustbädd av stockar under brofästena, ligger 180 m. SV om runstenen. Den stora landsvägen har tydligen en gång gått fram på denna plats» (S. B. F. Jansson, a. a.) Runstens plats är utmärkt på Geologiska kartbladet »Upsala» och på Ekonomiska kartbladet »Jumkil» (1952).

Enligt Rhezelius (i Fa 6) fanns stenen »J Tuna gärde öster byn». (I Fa 5 är inskriften överstruken.) Fl 1: »Bäling Sochn Å Tuna gärde öster frå Byn.» Ransakningarna 1667–84: »Tuhna-giärdet enn steen uthuggen.» — På träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Tuna gård i Bälingz sochn» (B 462: »Tuna by»; L 149: »Tuna gård»). Ovanför träsnittet finnes en mycket tunn blyertsanteckning av följande lydelse: »J Tuna kärssgärde wid gårdzgården en stor uprester steen. 9. grannar i byn.» — O. Celsius lämnar i Svenska runstenar ingen platsuppgift; han har icke själv varit vid stenen. — I sin reseberättelse för år 1864 skriver Dybeck: »Runstenen i Tuna östra gärde låg med inskriften nedåt. Han omvändes, men ingen ville åtaga sig att nu

¹ Namnet skrives där **purot** (ack.). På grund av en felaktighet i Liljegrens Runurkunder n:r 628 (**purut** i st. f. **burut**) har man tidigare trott sig äga tre belägg på namnet *þoroddr* i de uppländska runinskrifterna; se U 17 (s. 27). Jfr S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Norrtäljetrakten (1945), s. 82 f. och U 530.

resa honom. Aftryck togs.» *Sveriges runurkunder*: »Är vid en egoväg i Tuna östra gärde.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Upsala» uppges, att stenen är »liggande» mellan Tuna och Äskelunda. Ännu vid runinskriftsinventeringen i Uppsala län 1942 låg stenen omkull. Den var då »övertäckt av sten och ris». Vidare meddelas, att runstenen hade »brustit i två delar. Rotändan utgöres av den del, som ligger djupt nedsjunken framför runstens huvuddel.» Enligt anvisningarna i inventeringsberättelsen restes och lagades stenen genom Riksantikvarieämbetets försorg år 1948.

Ljusröd granit. Höjd 2,20 m., bredd nedtill 1,70 m. Ristningen är genomgående grund och delvis mycket svårläst. Ornamentslinjerna äro på flera ställen besvärliga att reda.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 462):

[nis]uikē[r] · ok · gyriþ · þo litu · rita meri · yti · si[k]is · sutu · nasi · ok · kitil · -e- · iogu runir a ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 pisa . . .

. . . ok Gyriðr þau letu retta mærki æftir . . . Nasi ok Kætill þær hioggu runar a þessar.

» . . . och Gyrid de låto uppresa minnesmärket efter . . . Nase och Kättil de höggo in dessa runor.»

Till läsningen: Före 4 u finnas numera inga säkra spår av runor. 6 k är, liksom övriga k- och g-runor, vänt (stupat). I 7 e finnes mitt på hst en fördjupning, som gör intryck av att vara huggen. Av 8 r återstå numera endast korta stycken av hst och bst. I 10 k finnes mellan hst och bst en fördjupning, som sannolikt är naturlig. 11 g är stunget med en tydlig prick; detsamma gäller följande runa, 12 y. Sk saknas efter 17 o. I 18 l kan man iakttaga en felristning, som senare av ristaren har rättats: under l-bst finnes en tydlig þ-bst, varför runan ser ut som en binderuna *lþ*. Ristaren har tydligen börjat med þ, en tanklöshet som förklaras av att föregående ord, *þo*, börjar med denna runa; sista runan i ordet före *þo*, *gyriþ*, slutar med þ, vilket givetvis har bidragit till den felaktiga upprepningen av runan. 19 i är ej stunget, ej heller 23 i. I 25 a är bst svag men säker. Sk saknas efter 25 a. 27 e är stunget. Ovan 27 e börjar en flagring, som har tagit bort nedre delen av hst i följande runa, som snarast gör intryck av att ha varit r. 30 y är säkert. I 33 s är nedre leden huggen upp till ramlinjen; runan har alltså »stolsform». I 34 i finnes en fördjupning, som sannolikt är naturlig. R 35 är otydlig; den har sannolikt varit ett vänt k eller ett r. I 41 u är övre delen av bst bortfallen i en djup flagring. 49 i är troligen icke stunget. 51 i har förlorat nedre hälften av hst. Till vänster om toppen av 52 l går en skåra, som säkerligen icke är huggen. Av r. 53 återstå endast delar av hst. 54 e är säkert. R. 55 är skadad genom bortfall; nedtill synas spår av en bst, som göra det sannolikt, att runan har varit r. 58 g är stunget. Sk saknas efter 59 u. Avståndet mellan 61 u och 62 n är stort. Detta beror på att ristningsytan här på grund av sin ojämnhet har varit olämplig att rista. I 62 n är bst skadad till höger om hst; även hst är skadad. 63 i är säkert. Sk saknas efter 64 r. 67 i är ej stunget.

Rhezeliuss: ni - uikir · og · kyriþ · þo lþitu · rita miri yti · sikis · sutu oasi · ok · kitil · aþio gurt hibapisasu. — Hadorph och Leitz: nisuikir · og · uyriþ · þo litu · riti miki uti · sikis · sutii · nasi · ok kitil · iii · iogu runir a pisa . . . — Dybeck: (nisu)kir · ok · kyriþ · þo (·) litu (·) rita (·) miki · uti · si . . . s · sutu · nasi · ok · kitil · -e- · iogu · run . . . Dybeck kommenterar sin läsning på följande sätt: »Alla þ äro här stuprunor. Þ i Þ|Þ| är felristad. Þ|þ kan antagas i stället för Liljegrens Þ|þ.»

Inskriften var tydligen redan på 1600-talet synnerligen svårläst. Detta beror icke enbart på vittring utan till avsevärd del på ristarna, som icke ha varit skickliga yrkesmän. Huggningstekniken visar, att de icke ha haft någon vana vid arbeten av detta slag. Detta gör, att man måste vara försiktig vid varje rekonstruktionsförsök.

I Peringskiölds *Monumenta* tolkas inskriften på följande sätt: »Æswiger och Gyrid de låto rita märke åth Sigges Son Sothe; men Nasse och Kättill de högge desse Runer». Genom överstrykningar och tillägg

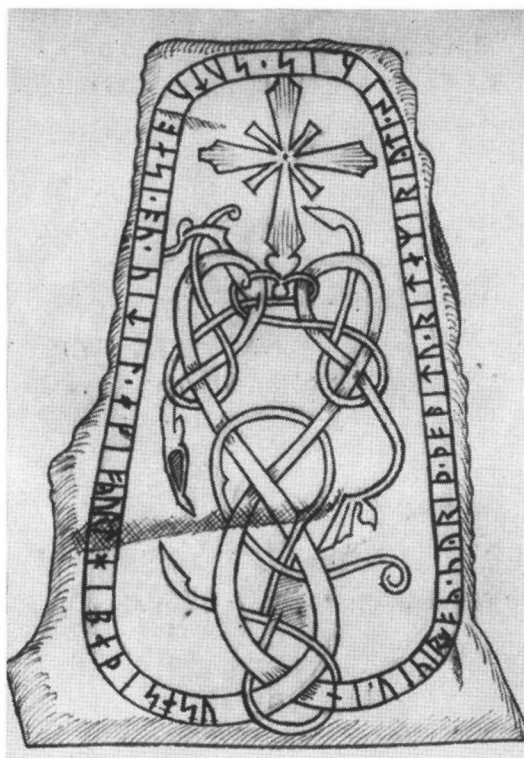

Fig. 385. U 1104. Tuna, Bälunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 386. U 1104. Tuna, Bälunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 462).

har slutet ändrats från »högge Runerna på denna Steen». — En mera fantasifull tolkning lämnas i *UFT*: »Näsveger och Gyrid, de läto rita märke. Borta sökte seger Nase och Kättel; de höggo (dessa) run(or).» — I *Svenska runristare* (1925) översätter E. Brate inskriften på följande sätt: »Näsvig och Gyrid, de läto resa minnesvård efter son, som dog (?). Näs och Kättil, de höggo dessa runor på (stenen).» Brate anmärker: »Uppgiften om den avlidne är dunkel.» Runföljden 33–41, som han återger som **sinis utu**, är enligt Brate felristad; han frågar sig, om den »är fel för **sun sin is tu** och rättelse därav».

Runföljden 1–8 [**nisuikē**] innehåller ett mansnamn, vilket framgår av pronomenet *pau* (**po**) och av att den andre »resaren» har varit en kvinna, *Gyriðr*. Man torde då kunna räkna med, att runföljden innehåller namnet på Gyrids man. De tre första runorna i mansnamnet äro numera fördräfvade, men av äldre läsningar att döma har namnet börjat med runorna **nis**. I så fall kan namnets första sammansättningsled ha varit *Næs*; jfr det väl styrkta *Næsbiorn*, på U 445 ristat **nisbiarn**. Svårare att komma till rätta med är namnets senare led. Man skulle kunna gissa på *-vig* och, liksom Brate, återge namnet som »Näsvig», men något sådant namn är icke känt; förslaget är att betrakta som en osäker gissning. Eftersom 5 **i** och 6 **k** äro jämförelsevis säkra, kan runföljden icke ha återgivit ett namn *Næsulfr*.

Vad ristarna ha åsyftat med runföljden 33–41 är likaledes dunkelt. Att man här har att söka namnet på den som stenen har rests efter är uppenbart. Vidare kan det betraktas som troligt, att runföljden döljer namnet på en son eller dotter. Mer torde icke med någon som helst säkerhet kunna sägas. Brates med tvekan framställda rekonstruktionsförslag **sun sin is tu** '(efter) son sin, som dog' är alltför djärvt och osannolikt.

Inskriftens tre övriga namn, *Gyriðr*, *Nasi* och *Kætill* äro fullt klara. Det förstnämnda, som är ett kvinnonamn, är hittills belagt på 13 uppländska runstenar (U 77, 100, 226, 324, 328, 329,

421, 479, 618, 623, 626, 637, 1104) och har sålunda varit ganska vanligt. (I sörmländska inskrifter finnes endast ett belägg, Sö 116.)

Nasi och *Kætill* äro namnen på de män, som ha ristat U 1104. Om det förstnämnda se U 1074; det senare tillhör de vanligare mansnamnen i de uppländska inskrifterna.

Som ovan har framhållits visa runformer, huggningsteknik och skrivningar, att *Nasi* och *Kætill* icke ha varit några vana runristare. Detta betyder emellertid icke, att de ha saknat konstnärlig uppfattning. Ornamentiken på U 1104 gör onekligen, trots en påfallande valhänthet i linjeföringen, ett ganska ståtligt intryck med sitt skickligt inpassade kors och sin balanserade, symmetriska ristning. Inga vägande skäl kunna anföras för att de båda ristarna skulle ha utfört någon annan nu känd runristning. Det är möjligt, att U 1104 är deras enda försök. E. Brate tycker sig visserligen (i *Svenska runristare*) finna en »ganska nära överensstämmande ristning» i U 1053, men likheterna äro alltför allmänna och olikheterna i detaljerna för många, för att det skulle kunna betraktas som sannolikt, att *Nase* och *Kætill* skulle ha ristat också U 1053.

Den sats i vilken de båda ristarna uppges sina namn, alltså runföljden 42–69, har fått en ovanlig formulering, i det att ett ord *a* (**a**) har inskjutits mellan **runir** och **pisa**. Pronomenet **pisa** är här pl. fem. ack.; jfr t. ex. U 59: **rista** : **runar** : **pisa** och U 80: **ristu** × **runar** × **pisa**. Det bör emellertid framhållas, att ristningen är skadad omedelbart efter sista runan i **pisa**, varför pronomenets form icke är fullt säker. Det kan ursprungligen ha stått **pisar**.

U 1104 torde vara en jämförelsevis ung runristning. Ornamentiken och former som **iogu**, **runir**, **po** och **ok** tala för att stenen knappast kan ha ristats och rests förrän alldeles vid 1000-talets slut.

1105. Åloppe, Bälinge sn.

Litteratur: B 463, L 152. J. Bureus, F a 6 s. 211 n:r 225 (Rhezelius), F a 5 n:r 71; J. Rhezelius, F l 1 n:r 76; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 30; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 118; UFT h. 11 (1883), s. 238; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 116.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (i F l 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 463).

Denna sedan länge försvunna, redan på 1600-talet svårt skadade runsten fanns enligt Rhezelius »J Ålöpe Södre gärde» (F a 6). F a 5: »Ålöpe.» F l 1: »Bäling Sochn Vthi Ålöpe gärde ligger denne sten.»

Enligt Ransakningarna 1667–84 fanns på »Åhlöppe Södre gierdet enn stehn påskrifwen». — På träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Ålöpe i södre gärdet. wid vägen»¹ (B 463: »Ålöpe»; L 152: »Ålöpe»). Dessutom finnes i Monumenta en tunn blyertsanteckning, som omtalar, att på denna plats »många ättehögar och stenlagde grafar äre, endeles på bärgzhällar upkastade, och endeles i backarne mellan tuna och denna by på släta gärdet, somblige af bönderne uprydde till åker.» Om stenens tillstånd meddelas, likaledes med tunn blyertsskrift: »å sida liggiandes — kullfallen och afspulken». — O. Celsius återger i Svenska runstenar (F m 60) inskriften efter Hadorphs och Leitz' träsnitt. Hans uppteckning saknar sålunda självständigt värde. I UFT meddelas, att stenen var »okänd 1856», dvs. då C. F. Säve sökte efter den.

Höjd omkring 2 m., bredd omkring 0,90 m.

Inskrift (enligt Rhezelius):

... lit ... sigfast + fa + pur ...
 5 10 15

... let ... Sigfast, faður ...

»... lät ... (efter) Sigfast, (sin) fader ...»

¹ De två sista orden tillagda med blyerts.